

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 3, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 351

М. В. Кирику,
асистент кафедри маркетингу, ДВНЗ «Криворізький національний університет»,
аспірант, ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ

М. V. Kyryku,
Teaching Assistant Marketing Department, SHEE "Kryvyi Rih National University",
Post-graduate student, SHEE "Kryvyi Rih National University"

STATE REGULATION OF ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT OF OLD INDUSTRIAL REGIONS

В статті були узагальнені основні теорії та теоретичні концепції економічної безпеки та регіональної політики. Визначено основні інструменти державного регулювання, що можуть застосовуватися безпосередньо (адресно) до регіонів. Автором визначено власне тлумачення підвищення рівня економічної безпеки регіонів, економічної безпеки старопромислових регіонів. Узагальнено основні особливості управління забезпеченням економічної безпеки регіону в сучасних умовах. Визначено, що одним з напрямів підвищення відповідальності регіональних еліт за результати управління є подальше проведення політики бюджетно-фінансової децентралізації. Досліджено методологічні підходи щодо організації процесу державного регулювання забезпечення економічної безпеки старопромислових регіонів. Визначено, що пріоритетами управління економічною безпекою на регіональному рівні мають стати, перш за все, збалансування бюджетів, підвищення рівня інвестиційної привабливості територій, а також регулювання обсягів централізованих капіталовкладень.

The article summarizes basic theory and theoretical concepts of economic security and regional policy. The main instruments of state regulation, which can be used directly (address) in regions, are determined. The author defines its own interpretations enhance regional economic security and economic security of old industrial regions. Main features of economic security management of the region in modern conditions are summarized. It was determined that one of the areas of increasing responsibility of regional elites for management results is their further carrying out fiscal decentralization policy. Methodological approaches to the process of government regulation of economic security management of old industrial regions are studied. Budgets balancing, improving of investment attractiveness of the area as well as regulation of the centralized investment should be determined to become the priorities of economic security management at the regional level.

Ключові слова: *економічна безпека, старопромисловий регіон, регіональна економічна політика, соціально-економічний розвиток регіону, підвищення економічної безпеки старопромислового регіону.*

Keywords: *economic security, old industrial region, regional economic policy, social and economic development of the region, economic security enforcement of an old industrial region.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах Україна терміново потребує вирішення проблеми державного регулювання економічної безпеки, яка поступово стає центром усієї економічної політики, а також найголовнішим показником якості життя та стану економіки. Сьогодні негативні економічні явища набувають в економіці країни ще більшого масштабу, у зв'язку з відсутністю науково обгрунтованої стратегії національного розвитку, заснованої на економічно безпечних орієнтирах в умовах загострення політичної та економічної ситуації в Україні. Рішення проблеми виходу з кризи та прискорення розвитку економіки України в сучасних умовах неможливе без різкого підвищення якості державного управління в усіх сферах економічного життя, без здійснення кардинальних змін у взаємовідносинах між державою та суб'єктами України, гармонізації та збалансованості їх інтересів, оптимізації форм та методів державного впливу на розвиток регіональних економічних систем.

Для забезпечення економічної безпеки як регіонів, так і в цілому України, особливого значення набуває ефективна державна економічна регіональна політика, яка повинна враховувати інтереси кожного суб'єкту регіону з оцінкою власних виробничих потужностей регіону, його інвестиційної привабливості та сконцентрованого фінансового капіталу, а також вона повинна покращувати соціальний та екологічний стан регіонів. Разом з цим розробка регіональної економічної політики потребує врахування інших особливостей регіонів, наприклад, тих, що утворилися за рахунок природних факторів (родючі землі, корисні копалини) та сформували його спеціалізацію. Вважаємо, що особливу увагу потрібно звернути на старопромислові регіони України, на частку яких припадає більша половина, важкого, з підвищеною загрозою для життя, виробництва промислової продукції країни. Сьогодні потрібно замислитись над можливою поступовою зміною спеціалізації старопромислових регіонів, які, на жаль, поки що не можуть йти разом з науково-технічним прогресом поруч, через недостатність інвестицій в інноваційні продукти, поява яких додатково гальмується наявністю постійного нестабільного політичного та економічного становища країни.

Підвищення економічної безпеки старопромислових регіонів виступає сьогодні важливим елементом регіональної економічної політики. На наш погляд, таке підвищення буде ефективним, якщо воно спиратиметься на чіткі й обгрунтовані науково-методичні підходи і рекомендації. Тому сьогодні особливої актуальності набуває питання про характер та особливості участі держави у формуванні ефективного механізму регулювання економіки регіону як особливої соціально-економічної системи, виявленню можливостей, способів взаємодії держави та суб'єктів України в державному управлінні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еволюцію формування економічної думки в області визначення теоретичних основ економічної безпеки можна дослідити в наукових працях зарубіжних та українських вчених – Д.Ламбера, П.Кінга, Р.Нолана, Л.Абалкіна, А.Архіпова, О.Бухвальд, В.Сенчагова, С.Глязьєва, В.Медведева, С.Олейнікова, О.Тамбовцева, С.Човушяна, О.Білоруса, В.Гесця, З.Варналія, Д.Лук'яненка, А.Козаченка, С.Панченка, А.Гриценка, Т.Костюк, О.Чаусовського, Ю.Лисенка, Т.Пастернак-Таранущенка, О.Щекович та ін.

Однак, критичний огляд наукових наробітків з проблем економічно безпечного розвитку дозволяє стверджувати, що деякі методологічні та теоретичні питання залишаються не в повній мірі дослідженими. Все це вимагає пошуку принципово нових ідей, державноуправлінських рішень, удосконалення існуючих та створення нових механізмів щодо забезпечення економічної безпеки регіонів, подальшого розроблення й допрацювання теоретико-методологічних основ забезпечення безпеки крізь призму осмислення сучасних поглядів на сутність, шляхи, засоби, способи й методи захисту національних інтересів та інтересів регіонів.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є узагальнення основних теорій і теоретичних концепцій економічної безпеки та регіональної політики, а також методологічних підходів щодо організації процесу державного регулювання забезпечення економічної безпеки старопромислових регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. За своїм змістом економічна безпека належить до числа тих проблем, від вирішення яких залежить стан тієї або іншої держави, тому що її забезпечення дозволяє реалізувати ефективний розвиток, результатом якого є економічна незалежність, відновлення виробництва, раціональна зайнятість, зростання рівня життя та соціальної захищеності населення, зовнішньоекономічна рівновага. При цьому знищуються або нейтралізуються загрози докорінним інтересам як держави в цілому, так і кожного її мешканця [1].

На наш погляд, економічна безпека – це стан відносин щодо забезпечення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки. Прийняття такого визначення свідчить про те, що економічна безпека є системною категорією, якій властиві наступні елементи: незалежність, стійкість, спроможність до саморозвитку, ймовірнісний характер, цілеспрямованість, суперечливість, керованість. Крім того, сприйняття економічної безпеки як цілісної системи дозволяє виділити її суб'єкти і об'єкти і проводити дослідження з позиції суперечливості в процесі реалізації інтересів.

Основні інструменти державного регулювання, що можуть застосовуватися безпосередньо (адресно) до регіонів – це трансферти з різних Фондів фінансової підтримки регіонів, встановлення пільгових умов розподілу доходів від експлуатації природних ресурсів, пропорційний розподіл коштів від найважливіших податків між державним та регіональним бюджетом, адресні субвенції та дотації, фінансування з державного бюджету регіональних цільових програм. Головна проблема заключається в тому, що державних коштів виділених для вирішення регіональних проблем вкрай недостатньо. Саме в цьому криється дійсність слабкої дієвості методів управління, що використовувалися. Крім того, при вирішенні питання стимулювання, на наш погляд, недостатньо враховується специфіка регіонів.

Наприклад, проведений факторний аналіз для одного з основних показників соціально-економічного розвитку регіону - валового регіонального продукту (ВРП) за допомогою моделі Кобба-Дугласа показав, що ВРП такого старопромислового регіону як Дніпропетровська область залежить від зміни основних фондів на 88,2%, від зміни чисельності зайнятого населення – на 2,5% та від інших факторів на 29%. А продуктивність праці в регіоні залежить від фондоозброєності на 80,1%. Так, чинником, що обмежує ріст випуску конкурентоздатної продукції, є значний знос основних виробничих фондів.

Більшість дослідників виходять з того, що одним з напрямів державної економічної політики є підвищення рівня економічної безпеки регіонів. На наш погляд, підвищення рівня економічної безпеки регіонів – це комплекс правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на досягнення розвитку регіонів на основі здійснення економічно обгрунтованого, ефективного інвестування відповідно до проголошених пріоритетів розвитку шляхом поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання економічного потенціалу регіонів в інтересах населення та держави в цілому.

Вважаємо, що підвищення рівня економічної безпеки старопромислових регіонів є одним з головних завдань державної регіональної політики України. Воно покликано зменшити регіональну диференціацію у рівнях соціально-економічного розвитку та рівнях життя населення в регіонах (що особливо актуально в умовах загострення економічної кризи), активізувати інвестиційну діяльність, збільшити її ефективність, сприяти ефективному використанню бюджетних коштів і місцевих ресурсів, зміцнювати конкурентоспроможність регіональної економіки, а також узгодити пріоритети економічного розвитку регіонів з відповідними загальнодержавними пріоритетами, сприяти міжрегіональній інтеграції та співробітництву, вирішенню міжрегіональних проблем.

До аналізу широкого кола проблем підвищення рівня економічної безпеки регіонів прикута увага провідних вчених-регіоналістів. М.Плахтій вбачає можливість активізації економічних процесів в регіонах шляхом запровадження спеціальних режимів економічної діяльності, а також надання постійної підтримки сфери економічної безпеки не лише центральними, а й місцевими органами влади [123, с.60]. О.Шаповалов серед методів підвищення рівня економічної безпеки виділяє створення економічних стимулів для реінвестування прибутків в економіку регіонів, формування прозорого економічного середовища та іміджу регіону, а також розвиток інвестиційної інфраструктури на територіях [163, с.70]. На думку В.Мартиненка, до ключових елементів управління економічною безпекою регіонів належать удосконалення податкової та грошово-кредитної політики, а на місцевому рівні – оптимізація регулювання умов економічної діяльності.

Виходячи із вищезазначеного пропонуємо економічну безпеку старопромислових регіонів розглядати як такий стан суб'єкта господарювання економіки, який забезпечує захист інтересів підприємств регіону, фінансову стабільність та можливість подальшого розвитку в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни.

Отже, узагальнемо основні особливості управління забезпеченням економічної безпеки регіону в сучасних умовах:

- порівняно низька привабливість інвестиційного клімату у більшості регіонів, що викликає як деформаціями та структурними диспропорціями регіонального розвитку у попередні роки, так і неможливістю фінансувати навіть мінімально необхідні капітальні видатки;
- відсутність системного підходу при формуванні державної регіональної політики, недосконалість нормативно-правового регулювання регіонального економічного розвитку, недостатнє застосування інструментів державного стимулювання підвищення рівня економічної безпеки регіонів;
- недостатній вплив системи формування місцевих бюджетів та трансфертів на економічний розвиток регіонів;
- відтік трудових ресурсів та капіталу з одних місцевостей на користь інших (в основному великих міст);
- низька ефективність та результативність підтримки регіональної економічної діяльності за рахунок централізованих ресурсів, гальмування та протидія процесам децентралізації бюджетного процесу, низький рівень бюджетної дисципліни;
- загострення інвестиційної конкуренції між регіонами.

Серед чинників, що спричиняють необхідність впливу держави на забезпечення економічної безпеки на рівні регіонів, суттєвим є нерівномірність показників економічної безпеки у різних регіонах. Вочевидь, подальше розширення регіонів за рівнем економічної активності стає перепорою на шляху до формування єдиного господарського простору в країні, зміцнення господарських зв'язків, становлення регіонів як суб'єктів міжнародної діяльності. Слабкі позиції економічної безпеки окремих регіонів не дають змоги розширювати виробництво, розбудовувати господарський комплекс території, відповідно не розвивається й соціальна сфера.

Завдання регіональної синхронізації економічного розвитку є одним з основоположних для країн, що мають значну територію та суттєві регіональні відмінності [1]. В деяких країнах діє конституційний принцип економічного вирівнювання потреб регіонів з метою забезпечення єдиного рівня життя на всій території країни. Діє інструмент „вирівнювання фінансових можливостей”, тобто багаті регіони повинні перераховувати частину свого доходу на користь бідніших. І це вважається розумною ціною за збереження цілісності держави.

Регіональні лідери розуміють, що основним шляхом, що забезпечує сталі позиції регіону у конкурентній боротьбі за інвестиційні ресурси, є високий рівень інвестиційної привабливості самого регіону. Згідно з статистичними даними, основний обсяг інвестиційних ресурсів фінансується за рахунок внутрішніх коштів підприємств та організацій [1]. Саме привабливий інвестиційний клімат регіону виступає головним чинником забезпечення високої інвестиційної конкурентоспроможності регіону [4].

В умовах, коли інвестиційна привабливість регіонів постійно знижується, а бюджетні ресурси фінансування інвестиційних регіональних програм і проектів є вкрай обмеженими, не можна сподіватися на зменшення гостроти інвестиційної конкуренції між регіонами.

У цьому контексті одним з напрямів підвищення відповідальності регіональних еліт за результати управління є подальше проведення політики бюджетно-фінансової децентралізації. Україна перебуває на етапі одночасного становлення ринкової економіки та загострення системної економічної кризи, і специфіка цього етапу відбивається також на процесах бюджетної децентралізації.

Бюджетно-фінансова децентралізація як одна із складових процесу управління здатна не тільки зберегти свій статус каналу перерозподілу коштів від бюджетів одного рівня до іншого, а і набути ознак регулюючого механізму, що здатен реально ефективно впливати на економічну безпеку регіону – формувати фінансову самодостатність територіальних громад як основу місцевого інвестування, оптимізувати процеси перерозподілу бюджетних ресурсів між територіями відповідно до потреб пріоритетного інвестування економічного розвитку, активізувати місцевий економічний розвиток та реалізувати заходи політики поліпшення інвестиційного клімату, забезпечувати населення та підприємницькі структури територіальних громад суспільно важливими послугами на законодавчо визначеному рівні [4]. Параметри бюджетно-фінансової децентралізації є індикаторами, за якими можна оцінити задекларований ступінь децентралізації управління загалом.

Децентралізація бюджетного процесу і створення чітких та прозорих взаємовідносин між державним та місцевими бюджетами є не лише наслідком розвитку країни на демократичних засадах і розбудови та подальшого становлення інституту місцевого самоврядування, а й стратегічним орієнтиром забезпечення економічної безпеки регіонів. Децентралізація бюджетної системи сприяє розвитку інститутів ринкової економіки і забезпечує стійкі темпи економічного зростання завдяки підвищенню відповідальності та зацікавленості регіональних еліт в ефективному інвестуванні [4].

Стан процесу бюджетно-фінансової децентралізації в Україні свідчить про неузгодженість та перетин повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, зокрема у сфері розробки та ухвалення місцевих бюджетів. Залишається важливою сильна цілеспрямована політика центрального уряду, а органам виконавчої влади на місцях відводиться роль втілювачів стратегії центру [4].

Основним джерелом реалізації програм соціально-економічного розвитку регіону є доходи місцевих бюджетів. Проте власні повноваження місцевих органів влади не забезпечені необхідною мірою доходами місцевих бюджетів. Формування місцевих бюджетів здійснюється на формульній основі за нормативами бюджетної забезпеченості, виходячи з наявних можливостей зведеного бюджету, що не забезпечує об'єктивні потреби територій. Значно погіршилися показники місцевих бюджетів у період загострення кризи. Отже, можливості регіональних еліт проводити регіональну інвестиційну політику за рахунок закріплених джерел фінансування нині зведено до нуля.

Проте навіть у роки економічного піднесення міжбюджетні відносини на рівні села, селища, міст районного значення та району також не вирішували проблему забезпеченості коштами органів місцевого самоврядування. Й донині відсутній механізм формування місцевих бюджетів на основі соціальних стандартів, що гарантуються державою. Значні відхилення в бюджетній забезпеченості територій призводять до певних відмінностей в їхньому економічному розвитку та рівні життя населення.

Також слабкими та недосконалими є механізми взаємодії і координації між центральними органами виконавчої влади відносно формування та реалізації державної політики регіонального розвитку. З іншого боку, не існує чітких механізмів узгодження між центральними та місцевими органами державної влади пріоритетних напрямів економічного розвитку та реалізації відповідних завдань.

Повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо економічного розвитку відповідної території чітко не розмежовані і значною мірою дублюються, що ускладнює процес державного управління окремою територіальною одиницею.

В умовах подолання наслідків економічної кризи стратегічним напрямом організації та розширення ефективної діяльності для забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні з метою вирішення завдань соціально-економічного розвитку може стати всебічна підтримка малого підприємництва [1]. Особливо актуальне це питання для міст старопромислових регіонів, які характеризуються наявністю складної дії негативних наслідків реформування економіки у попередні роки.

В Україні нараховується 350 малих міст, в яких проживає 13% населення країни. За висновками аналітиків, лише 22 малих міста протягом останніх років інтенсивно розвиваються, більшість (60%) розвивається слабо, а 33% є депресивними [2]. Забезпечення розвитку малого бізнесу в малих містах та районах України слід розглядати вагомим чинником подолання депресивності цих територій в умовах кризи.

Як показує аналіз, рівень розвитку підприємництва у малих містах старопромислового регіону є невисоким, посилюються диспропорції у розміщенні економічного потенціалу регіонів між обласними центрами та малими містами і районами, недосконалою є галузева структура економіки та низькою інноваційна активність підприємств, що негативно впливає на рівень економічної безпеки регіонів та держави загалом. Виходячи з актуальності і своєчасності розвитку малого бізнесу, видається доцільною розробка вітчизняної стратегії розвитку малого бізнесу в малих містах із урахуванням світового досвіду. Активізація участі населення малих міст у підприємницькій діяльності дозволить забезпечити економічну безпеку цих міст та прилеглих до них сільських територій, підвищити рівень зайнятості населення, зменшити обсяги масової трудової міграції і відтоку активної частини населення за кордон, призупинити процеси зниження рівня якості людського капіталу.

Забезпечення безпеки економіки регіону покликане передбачати загострення кризових ситуацій, що можуть виникнути в різних сферах економіки регіону та включають:

- Зміни в демографічній ситуації, що призводить до депопуляції населення регіону;
- Зміна профілю регіону, що призводить до масової перекваліфікації кадрів регіону;
- Диспропорції експлуатації природних ресурсів регіону вітчизняними та закордонними приватними фірмами;
- Низька забезпеченість фінансовими ресурсами, що дестабілізує фінансову ситуацію в регіоні та ускладнює взаємовідносини з центральними органами

влади.

Висновки. Старопромислові регіони України відіграють особливу роль в економічному житті країни. Підтримка економічної безпеки старопромислових регіонів має супроводжуватися широкою структурною перебудовою виробництва з урахуванням необхідності дотримання у регіональному господарюванні принципів сталості, зокрема, шляхом розв'язання соціально-економічних та екологічних проблем, прискорення розвитку людського капіталу, впровадження інновацій, стимулювання організації високотехнологічних виробництв тощо.

Державне регулювання забезпечення економічної безпеки старопромислових регіонів повинне здійснюватися на науковій основі, з урахуванням певних принципів та кращого міжнародного досвіду. Пріоритетами управління економічною безпекою на регіональному рівні мають стати, перш за все, збалансування бюджетів, підвищення рівня інвестиційної привабливості територій, а також регулювання обсягів централізованих капіталовкладень.

Проведення державної політики забезпечення економічної безпеки регіону сьогодні не має ясності, так як не має чіткої продуманої політики, немає детально розроблених планів та програм по забезпеченню економічної безпеки країни. За цих умов основою державної стратегії економічної і в цілому національної безпеки повинна бути політика розвитку, яка б враховувала стратегічні пріоритети, національні інтереси і тому погрози безпеки будуть мінімізовані.

Регіональна економічна політика повинна бути направлена на пошук шляхів щодо вдосконалення впливу держави на соціально-економічний розвиток регіону, а також обумовлювати необхідність проведення глибоких наукових досліджень та розробку науково-обґрунтованих рекомендацій щодо перетворень системи державного управління та покращення державного регулювання регіональної економіки у відповідності з новими соціально-економічними та політичними реаліями.

Література.

1. Кліменко Б. Використання моделі німецького бюджетного федералізму в Україні / Б.Кліменко, С.Гречана//Економіка України. – 2011. - №6. – С.44-51.
2. Крючкова І.В. Структурні чинники розвитку економіки України: монографія/І.В. Крючкова. – К.: Наукова думка. – 2010. –317 с.
3. Гаврилюк О.В. Інвестиційні фонди: сутність і напрями діяльності/ О.В. Гаврилюк// Фінанси України. – 2012. -№11. –С.43-50.
4. Мельник В.М. Фіскальна політика в умовах фінансової кризи /В.М. Мельник// Фінанси України. – 2011. – 216 с.

References.

1. Klimentko, B. and Hrechana, S. (2011), "Vykorystannia modeli nimetskoho biudzhethnoho federalizmu v Ukraini", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6. pp. 44-51.
2. Kriuchkova, I. V. (2010), *Strukturni chynnyky rozvytku ekonomiky Ukrainy*, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine, p. 317.
3. Navryliuk, O.V. (2012), "Investytsiini fondy: sutnist i napriamy diialnosti", *Finansy Ukrainy*, vol. 11, pp.43-50.
4. Melnyk, V.M. (2011), "Fiskalna polityka v umovakh finansovoi kryzy", *Finansy Ukrainy*, pp. 216.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"